

Вікторія Шаполова

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-3330-4700

E-mail: viktoriasapolova@gmail.com

**ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДУ ГРАФІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ ПІД ЧАС
ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ**

Анотація: в публікації висвітлено роль комунікативних умінь менеджерів у їхній майбутній професійній діяльності. Проведено аналіз сучасних методів навчання, які застосовуються викладачами США, України та інших країн Європи. Обґрунтовано доцільність використання методів візуалізації інформації у навчальному процесі, зокрема методу графічної фасилітації. Проаналізовано доцільність та ефективність використання методу графічної фасилітації в умовах пандемії 2020 року з метою підвищення ефективності дистанційної форми навчання.

Ключові слова: майбутні менеджери; комунікативні уміння майбутніх менеджерів; сучасні методи навчання; методи візуалізації інформації; метод графічної фасилітації; мотиваційна складова процесу навчання; підвищення зацікавленості студентів навчальним матеріалом; взаємодія викладачів та студентів скоротити кількість ключових слів.

Viktoria Shapolova

Ph.D. (pedagogy), associate professor at department of pedagogy and psychology of social systems management of the National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3330-4700

E-mail: viktoriasapolova@gmail.com

**STUDY OF THE EFFICIENCY OF THE GRAPHIC FACILITATION METHOD
DURING THE IMPROVEMENT OF COMMUNICATIVE SKILLS OF FUTURE
MANAGERS**

Abstract: the publication highlights the role of communication skills of managers in their future professional activities. An analysis of modern teaching methods used by teachers in the United States, Ukraine and other European countries. The expediency of using methods of information visualization in the educational process, in particular the method of graphic facilitation, was substantiated. The expediency and efficiency of using the method of graphic facilitation in the conditions of the 2020 pandemic in order to increase the efficiency of distance learning was analyzed.

Key words: future managers; communication skills of future managers; modern teaching methods; methods of information visualization; method of graphic facilitation; motivational component of the learning process; increasing students' interest in educational material; interaction of teachers and students.

© Вікторія Шаполова, 2020

Викторія Шаполова

ЭФФЕКТИВНОСТЬ МЕТОДА ГРАФИЧЕСКОЙ ФАСИЛИТАЦИИ ВО ВРЕМЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ

Аннотация: в публикации освещена роль коммуникативных умений менеджеров в их будущей профессиональной деятельности. Проведен анализ современных методов обучения, применяемых преподавателями США, Украины и других стран Европы. Обоснована целесообразность использования методов визуализации информации в учебном процессе, в частности метода графической фасилитации. Проанализирована целесообразность и эффективность использования метода графической фасилитации в условиях пандемии 2020 года с целью повышения эффективности дистанционной формы обучения.

Ключевые слова: будущие менеджеры; коммуникативные умения будущих менеджеров; современные методы обучения; методы визуализации информации; метод графической фасилитации; мотивационная составляющая процесса обучения; повышение заинтересованности студентов учебным материалом; взаимодействие преподавателей и студентов сократить количество ключевых слов.

Viktorija Shapolova

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Study of the efficiency of the graphic facilitation method during the improvement of communicative skills of future managers”

Problem setting. For a harmonious and efficient interaction between people, managers need to accumulate certain socio-psychologic personality potential still in the course of getting a higher education. For the process of competencies obtaining to pass efficiently, it is needed to raise the interest of aspirers for education that can be accomplished through diversifying the training process with methods, forms, means, and so on. As to the methods of competencies formation, it is possible to distinguish from among the most efficient ones those directed at demonstration, particularly visualization. The information visualization methods stand out due to their being informative, they influence passing, memorizing, and acquisition of information, develop creative and abstract thinking, develop the group thinking skills and leadership traits in all participants of the training process, etc.

The problem of applying the

information visualizing methods, particularly that of visual facilitation, requires from a teacher certain training, a large amount of time for structuring material, and creative skills development (the ability to draw, the ability of creative thinking, etc.).

Recent research and publications analysis. The theoretic-and-methodological foundations of this research are formed on the results of scientific research by scientists from different countries of the world. National scientists (V. Bykov, O. Kvasnyk, A. Knysh, V. Moroz, N. Nychkalo, O. Romanovskiy, et al.) with their foreign colleagues, namely Latvian scientists Inese Jurgena with colleagues [2] studied the role of the main participants of training process at higher education institutions concerning innovations introduction to the training process.

Daina Vasilevska, Baiba Rivz, and their colleagues from Poland, Lithuania,

Latvia, Serbia, and Belorussia [8], as well our native scientists (O. Romanovskiy, V. Moroz, N. Pidbutska [9], A. Suschenko, V. Kovalska, et al. studied the instruments of distance education quality raising on account, among other things, of information visualization that significantly raises the interest to education in its participants.

The issues of the peculiarities in communicative skills manifestation in a manager's professional activities were studied by many leading scientists of the world (N. Obozov, G. Schokin, John C. Maxwell, Brian Tracy, Bodo Schaefer, V. Ananiev, A. Bodaliyov, L. Vygotsky, et al.). Most often, the researchers accentuate in their science-and-practical works on the application of active teaching methods (trainings, games, discussions, cases, etc.) in order to develop communicative skills (G. Popova, N. Sereda, G. Syrotenko, G. Bross, N. Suvorova, O. Ignatiuk, O. Yelnikova, L. Piven, O. Pyehota, I. Zyaziun, o. Kasianova, et al.).

Distinguishing of the previously unresolved parts of the general problem, to which this article is addressed. The scientists' works do not take into account the view of the immediate participants of the training process, in particular students' opinion regarding the application of innovative visual and associative methods of teaching, namely that of visual facilitation.

A detailed attention is currently being paid to the distance training process, particularly, under the pandemic conditions, yet there are few scientific researches dedicated to the graphic visualization application in the course of conventional training, especially to visual facilitation application.

Paper objective. *The goal of the research supposes clarifying the place and the role of visual facilitation and peculiarities of its application in the process of communicative skills improvement in managers to be, in particular through polling teachers and students as to the use*

of this method and to determine expediency and efficiency of visual facilitation applying, to determine the level of its influencing students' interest in the training material, its significance for diversifying the peculiarities in teachers' and students' interaction.

Paper main body. *With complete substantiation of the results obtained. At the present stage of the teaching methods and technologies development, first of all in the pandemic conditions, the greatest significance is attributed to the instruments of ensuring quality passing of information that facilitates obtaining and improving competencies by the training process participants. In scientific thought, the use of visual facilitation is described as effective and such that qualitatively influences the improvement of future managers' communicative skills.*

On the whole, visual facilitation is a means of describing the process of transforming complex data or information into attractive pictures and images. This process of work organization represents not drawing techniques, but the process of visualization and communication at the same time. In addition, visual facilitation incorporates a broad range of methods to support group communication and decision making by means of visualization [18]. This is why the information visualization method in question should be applied in the training process of managers to be in order to improve their communicative skills. They are simultaneously taught creative communication, non-standard material presenting and techniques to memorize them, group decision-making, team work, as well as using visual facilitation in future professional activity.

The review of practices related to the introduction of distance education has demonstrated that top business schools of the world are ever more often applying virtual platforms and 3D avatars for training students (for instance, the Stanford Higher School of Business uses the VirBELA virtual

education platform [19]). This is one of the ways of implementing information visualizing. The researched method of visual facilitation in the conditions of the 2020 pandemics can be applied not only for information visualizing improvement and raising interest in the training process, but also for raising efficiency of the distance form of training. The authors presented to managers-to-be 6 topics of the training material, three of which containing material presentation by means of visual facilitation (Microsoft PowerPoint presentations). On students' having learnt these topics, it was discovered through communicating with students via Skype that students liked better the material created with the visual facilitation method, they memorized the

material better, and the task (to form groups of 3 or 4 and to create a model based on the topic by means of the visual facilitation method) made student think creatively, to find ways of interacting with each other, and ways of forming teams, as well as common vision for solving a joint task.

Conclusions of the research.
Introduction of the visual facilitation method enhanced raising efficiency of distant training, improvement of communicative skills in managers-to-be in this mode of training. Such tasks will highlight teachers' professionalism and cause improvement in relations between students and teachers. The other results obtained by the authors during the 2020 pandemics will be presented in subsequent works.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фінансові та виробничі аспекти діяльності будь-якої установи чи підприємства, були першочерговими, але сьогоднішня потреба відразу декілька організаційних форм різних типів удосконалення комунікацій, збагачення комунікативної культури, розширення комунікативних умінь менеджерів усіх ланок управління та співробітників або партнерів, що залежать один від одного і спільно забезпечують запланований розвиток організації. Для гармонійної та ефективної взаємодії з людьми менеджерам необхідно нарощувати певний соціально-психологічний потенціал особистості уже під час отримання вищої освіти. Для того, щоб процес отримання компетенцій проходив ефективно, треба підвищувати інтерес здобувачів освіти, що можна реалізувати через урізноманітнення навчального процесу методами, формами, засобами тощо. Щодо методів формування компетенцій серед найбільш ефективних слід виділити ті, що спрямовані на наочність, зокрема візуалізацію. Методи візуалізації інформації відрізняються своєю інформативністю,

впливають на передачу, запам'ятовування та засвоєння інформації, розвивають творче та абстрактне мислення, розвивають навички групового мислення та лідерські якості усіх учасників навчального процесу тощо.

Згідно зі стратегією реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [1] від викладачів вимагається навчання здобувачів вищої освіти сучасним науковим знанням з використанням новітніх навчально-інформаційних технологій, до складу яких входить метод графічної фасилітації. Відповідно до цього ж документу серед вимог до викладачів зазначено здатність до співпраці із здобувачами вищої освіти у побудові їхньої освітньої траєкторії в рамках моделі студентоцентрованого навчання. Саме завдяки методу графічної фасилітації може відбуватися розвиток комунікативних умінь студентів та (завдяки контролю викладача), їхня активізація через структурування навчального матеріалу у певні графічні зображення, де студенти стають ініціаторами ідей. Проблема використання методів візуалізації інформації, зокрема графічної фасилітації, вимагає від викладача певної підготовки, великої кількості часу для

структурування матеріалу та розвитку творчих навичок (вміння малювати, вміння творчо та абстрактно мислити) тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Теоретико-методологічну основу даного дослідження становлять результати наукових досліджень вчених з різних країн світу. Вітчизняні вчені (В. Биков, О. Квасник, А. Книш, В. Мороз, Н. Ничкало, О. Романовський, тощо) та їхні закордонні колеги, а саме латвійські науковці Інес Джаген (Inese Jurgena) з колегами [2] досліджували роль основних учасників навчального процесу у закладах вищої освіти щодо впровадження інновацій в навчальний процес. Питання особистісного розвитку дорослих під час неперервної професійної освіти та використання сучасних методів розглядали В. Андрущенко, В. Биков, І. Бех, С. Гончаренко, Л. Гризун, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кудін, М. Лазарев, В. Луговий, В. Олійник, О. Пономарьов, Г. Попова, І. Прокопенко, В. Радкевич, С. Резнік, В. Рибалка, О. Романовський, А. Сущенко, Л. Товажнянський, Л. Штефан, В., Баніт, О. Василенко, О. Волярська, Н. Дорошенко та інші. Ряд науковців займалися аналізом ефективності використання інноваційних візуальних та асоціативних методів навчання, наприклад, Джон Барел та Хайзе Пурича (John Barel та Heather Purichia) досліджували "Paul's Concept Map" [2], в інших джерелах можемо зустріти назву "Mind map", "Mindmapping" або "Інтелект-карт" (Тоні і Баррі Бьюзен, Н. Жоголева, Л. Байсара, І. Кіндрат, Л.М. Парашук, Є.С. Стоянов, О. Романовська [4], О. Резван, Н. Оксентюк, Г. Попова тощо). Ш. Смит (Shaunna Smith) у своїх роботах досліджувала особливості розвитку навичок візуалізації інформації для дітей молодшого шкільного віку за допомогою використання цифрових та нецифрових техно-

логій [5] Активно аналізується та починає широко використовуватися у педагогічній діяльності техніка презентації "Скайбінг", яка своїй появі завдячує британському художнику Ендрю Парку, що створив її для Британської асоціації з поширення наукових знань (О. Мілейко, Т. Сорока В. Осадчий та К. Осадча). Особливостями застосування графічної фасилітації в процесі навчання студентів інженерної галузі та виробничого менеджменту займалися Alina Angelica Anghel та Vanda Ligia Danaïla ("Gh. Asachi" Technical University of Iasi) [6]. D. Sibbet, Heidi Hautopp, Rikke Ørngreenhttps [7] досліджували зв'язок даного методу з теоріями та практикою соціального та проблемного навчання, і наголошували на малій дослідницькій практиці застосування графічної фасилітації, розкривали важливість її застосування в організаційних заходах (нарадах, презентаціях, розробці проектів співробітниками компаній) та в умовах освітнього процесу.

Діана Василевська, Байба Рівз (Daina Vasilevska, Baiba Rivz) та їхні колеги з Польщі, Литви, Латвії, Сербії та Білорусі [8], а також наші вітчизняні вчені (О. Романовський, В. Мороз, Н. Підбуцька [9], А. Сущенко, В. Ковальська та інші) досліджували інструменти підвищення якості освіти, що відбувається на відстані, зокрема за рахунок візуалізації інформації, що суттєво підвищує інтерес до освіти її учасників.

Питаннями особливості прояву комунікативних навичок під час професійної діяльності менеджера займалися багато провідних вчених світу (Н. Обозов, Г. Щьокін, Дж. Максвелл (John C. Maxwell), Бр. Трейсі (Brian Tracy), Б. Шефер (Bodo Schaefer), В. Ананьєв, А. Бодальов, Л. Виготський та інші). Щодо розкриття проблематики вдосконалення комунікативних умінь майбутніх менеджерів, то можна вказати на роботи таких науковців як Л. Петровська, Т. Бучинська та С. Шумська. Частіше всього

вчені у своїх науково-практичних розробках роблять наголос на застосуванні активних методів навчання (тренінгів, ігор, дискусій, кейсів тощо) з метою розвитку комунікативних умінь (Г. Попова, Н. Серєда, Г. Сиротенко, Г. Брос, Н. Суворова, О. Ігнатюк, О. Єльнікова, Л. Півень, О. Пехота, І. Зязюн, О. Касьянова та інші). Проте всі роботи не враховують погляд безпосередньо учасників навчального процесу, зокрема думки студентів щодо застосування інноваційних візуальних та асоціативних методів навчання, а саме графічної фасилітації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. За результатами аналізу змістовного спрямування досліджень щодо візуалізації інформації за допомогою інноваційних засобів її представлення виявилось, що проблему особливостей застосування графічної фасилітації в процесі вдосконалення комунікативних умінь майбутніх менеджерів вивчено недостатньо. Зокрема розробок, які б досліджували питання залучення студентів у дослідницький процес за для винайдення шляхів підвищення мотивації навчання, рівня зацікавленості навчальним процесом, удосконалення взаємодії викладачів та студентів, що, безперечно, вплине на комунікативні уміння майбутніх менеджерів. Детальну увагу останнім часом приділяють вивченню процесу навчання на відстані, зокрема в умовах пандемії, проте мало наукових робіт, що присвячені використанню методів графічної візуалізації під час навчання, особливо графічної фасилітації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження передбачає з'ясування місця та ролі графічної фасилітації та особливостей її застосування в процесі вдосконалення комунікативних умінь майбутніх менеджерів, зокрема завдяки опитуванням викладачів щодо застосування даного методу та студентів щодо виявлення доцільності та

ефективності використання графічної фасилітації, визначення рівня її впливу на зацікавленість студентів навчальним матеріалом, її значимості для урізноманітнення особливостей взаємодії викладачів та студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сучасному етапі розвитку методів та технологій навчання, передусім в умовах пандемії, значимості набувають інструменти забезпечення якісної передачі інформації, яка сприяє набуттю та вдосконаленню компетентностей учасників навчального процесу. У науковій думці застосування графічної фасилітації описується як результативний та такий, що якісно впливає на вдосконалення комунікативних умінь майбутніх менеджерів.

Передусім слід наголосити на структурі комунікативних умінь майбутніх менеджерів, які їм необхідні для здійснення професійної діяльності. На думку С. Гончаренко, “уміння – це здатність належно виконувати певні дії, засновану на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок” [10, с. 338]. У психолого-педагогічній літературі поняття “уміння” трактується як осмислений та засвоєний особистістю спосіб виконання певних дій, що базуються на отриманих впродовж життя знаннях та навичках. Розглядаючи уміння особистості у комунікативному контексті, слід відмітити, що однозначної точки зору щодо їхніх складників вчені не мають.

Класичними елементами або сторонами процесу спілкування є: перцепція – це процес сприйняття, що відповідає за здійснення особистістю певної соціальної поведінки (сприйняття зовнішніх ознак людини та співвідношення цих ознак з особистісними характеристиками цієї людини та подальшим прогнозуванням її поведінки); інтеракція, тобто безпосередній (інколи опосередкований) процес взаємодії людей та організація їхньої спіль-

ної діяльності; і комунікація, тобто процес обміну інформацією. Каналами отримання та передачі інформації є: вербальний, невербальний та паралінгвістична система знаків. З огляду на ключові елементи процесу спілкування, можна зробити висновок, що основними комунікативними умінями особистості, на нашу думку, є: передавати та отримувати інформацію, висловлювати власний погляд, чути та розуміти вербальні та невербальні сигнали комунікації, впливати на співрозмовника, не порушуючи етичні норми та принципи, взаємодіяти з різними партнерами по спілкуванню (тобто бути гнучким, емпатійним, рішучим та впевненим), творчо підходити до процесу спілкування тощо.

Комунікативні уміння дозволяють менеджерам виконувати свої професійні обов'язки більш ефективно. Щоб якісно реалізовувати набуті компетентності під час професійної діяльності менеджери повинні ефективно спілкуватися з командою, зі своїми постачальниками, зі своїми клієнтами і фінансистами. Тому актуальним є володіння певними комунікативними умінями та їх вдосконалення впродовж усього життя. Серед комунікативних умінь менеджерів ми виділили наступні: здатність встановити та транслювати мету, яка повинна бути досягнута; донести план дій щодо досягнення мети до учасників взаємодії та творчо підійти до цього процесу; чітко та зрозуміло делегувати певні функціональні обов'язки; надавати коригувальну критику в межах дипломатії та морально-етичних норм; приймати зворотній зв'язок; доводити свою точку зору та сприймати чужу думку; створити та згуртувати команду та в ній співпрацювати; бути гнучким в постійно мінливих комунікативних умовах тощо.

Вдосконаленням і формуванням комунікативних умінь менеджерів, передусім сучасним методам навчання, присвячено низку робіт, зокрема тим, які засто-

совуються викладачами США, України та інших країн Європи. В процесі взаємодії зі студентами та під час даного дослідження, автор статті виявив, що студенти (категорії "майбутні менеджери" та "студенти" в даному дослідженні використовуються на рівні синонімів) очікують від викладачів впровадження сучасних, новітніх методів донесення інформації, нових підходів у взаємодії зі студентами, які допоможуть майбутнім фахівцям вчитися бути природними, творчими, не боятися висловлювати свої думки та не боятися свої здібності та таланти проявляти у повсякденному житті та в навчальному процесі. Результати аналізу навчального процесу у закладах вищої освіти США та країн Європи свідчать, що на лекційних, семінарських та практичних заняттях викладачі активно застосовують "метод Сократа", метод Case method або case-study (наприклад, Harvard Business School цей метод викладається з початку ХХ століття та в даних кейсах завжди надаються реальні ситуації) [11], метод "міні-викладання", часто застосовують ділові ігри, організаційно-ділові та організаційно-розумові ігри, мозковий штурм, метод групової дискусії, метод евристичних питань, метод морфологічного аналізу, ігрове проектування, імітаційний тренінг, тощо. Достатньо розповсюдженою практикою в організації навчального процесу є запрошення на лекційні заняття найуспішніших бізнесменів планети, які в режимі вільного діалогу зі студентами розкривають цікаву інформацію для професійного становлення майбутніх фахівців. Наприклад Стенфордська вища школа бізнесу [12] для майбутніх менеджерів, що вчаться за програмами MBA та MSx Communication, запрошує успішних керівників, які діляться навичками спілкування, розкриваючи важливість комунікативної складової для бізнесу; проводить комунікаційний тренінг студентам перших курсів MBA та стипендіатам Слоана. Студенти працюють над усіма аспектами спілкування,

включаючи управління тривогою, дизайн слайдів та підготовку презентацій тощо. Аналізуючи процес навчання майбутніх менеджерів у London School of Business & Management та Birkbeck University of London (Department of Management) як майбутніх фахівців, включаючи комунікативні уміння, викладачі тісно працюють зі студентами у малих групах, особливу увагу приділяють мотивації студентів самостійно мислити і працювати, шукати і отримувати інформацію, аналізувати і ставити під сумнів ідеї, будувати логічні аргументи, засновані на достовірних відомостях, регулярно брати участь у публічних дебатах і публікуватися у наукових журналах. (дискусії, кейси, виступи – є головними методами навчання) [13]. Під час аналізу сайтів провідних закладів вищої освіти не було виявлено конкретного згадування застосування методу графічної фасилітації, але це не унеможливило її застосування у реальній педагогічній практиці.

Застосування методів візуалізації інформації відбувається у сучасному освітньому процесі, проте це поодинокі випадки, хоча наукові публікації є докладними та достатньо інформативними. Наприклад, О. Романовська у своїх роботах досліджувала проблематику підготовки магістрів освітніх наук за допомогою асоціативних методів навчання, а саме методу інтелект-карт [14]. Акцент на аналізі Інтернет-ресурсів зі створення інтелект-карт та на застосуванні даного методу під час вивчення гуманітарних дисциплін робили О. Резван, О. Романовський, О. Г. Гриньова [15] та Н. Оксентюк [16]. Л. Онофрійчук у своїх роботах розкривав основний зміст та характеристику технології срайбінгу [17]. Ми погоджуємося з думкою вченого, що використання викладачем закладу вищої освіти скрайбінгу як активного методу навчання під час лекції, розширить осмислення студентами поданого матеріалу, допоможе запам'ятати наданий матеріал. В результаті застосу-

вання візуальних образів відбувається активізація емоційно-образних компонентів мислення, активізується конструювання нових візуальних форм тощо.

Аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що метод графічної фасилітації частіше використовується в тренінгах, в роботі бізнес-тренерів та в процесі презентації бізнес стратегій, зокрема планування спільної роботи команди, часто використовується для передачі інформації та її дослідження, управління проектами, моніторингу реалізації процесу тощо. Сучасні компанії зі світовим ім'ям, наприклад, Google, Microsoft, Apple, ІКЕА та інші використовують візуальну фасилітацію, щоб повідомити клієнтів про переваги свого продукту, зробити WOW ефект в презентації своїх розробок.

Існують школи графічної фасилітації для тренерів та менеджерів, яким розкриваються основні принципи графічної фасилітації, де знайомлять з класичними прийомами створення візуальних шаблонів та створенням графічної картини разом з колегами без попередніх домовленостей.

Алина Анхеліка Анхель (Alina Angelica Anghel) та Ванда Лигія Данаїла (Vanda Ligia Danaila) у своїх дослідженнях щодо застосування графічної фасилітації в навчальному процесі інженерів та менеджерів говорять про те, що завдяки даному методу деякі концепції, ідеї і складні процеси перетворюються в прості зображення, таким чином, забезпечуючи швидкий і чіткий спосіб відображення інформації студентами. В цілому графічна фасилітація (visual facilitation) - це спосіб опису процесу перетворення складних даних або інформації в захоплюючі картинки і зображення. Даний процес організації роботи являє собою не техніку малювання, а процес візуалізації і комунікації одночасно. Також, графічна фасилітація включає в себе широку категорію методів підтримки групової комунікації і

прийняття рішень за допомогою візуалізації [18]. Саме тому даний метод візуалізації інформації повинен бути застосований в навчальному процесі майбутніх менеджерів з метою вдосконалення їхніх комунікативних умінь. Вони одночасно навчаються творчому спілкуванню, нестандартній подачі матеріалу та техніці її запам'ятовування, прийняттю групових рішень, роботі у команді, а також навчаються застосовувати графічну фасилітацію для майбутньої професійної діяльності. Звісно, для того, щоб цей метод був ефективним, необхідним є бажання педагогів її використовувати, вміння, знання та навички щодо її впровадження в навчальний процес.

Для підтвердження зацікавленості таким методом навчання було проведено дослідження. На його першому етапі вивчено ставлення викладачів до методу графічної фасилітації та їхню готовність застосовувати методи візуалізації інформації, зокрема графічної фасилітації шляхом анкетування. У дослідженні взяли участь 25 науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти м. Харкова (Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут", Українська інженерно-педагогічна академія), які беруть активну участь у навчальному процесі майбутніх менеджерів. Для викладачів було підготовлено ряд запитань щодо особливостей проведення їхніх занять та виявлення методів, якими вони користуються в навчальному процесі.

Було виявлено, що лише 44% респондентів застосовують методи візуалізації інформації, асоціативні методи (інтелект-карти, скайбінг, маршрутні карти й візуальні плани, використовують платформи Coogle (www.coggle.it) та Freemind через їхню безкоштовність та зручність у використанні). Жоден респондент не використовує метод графічної фасилітації. З числа опитаних викладачів 88% знають про дану техніку, але не використовують її через відсутність відпрацьованих нави-

чок малювання та складності одночасного спілкування зі студентами, трансляції навчального матеріалу та роботі з малюнками на дошці або фліпчарті, але вони часто працюють над презентаціями, використовуючи Microsoft PowerPoint та Google Slides. На запитання чому саме вони використовують лише слайди, респонденти одностайно вказали на зручність їхнього застосування та наявність вже перевіреного та підготовленого навчального матеріалу. Серед респондентів було виявлено бажання пройти навчання щодо застосування методу графічної фасилітації (80%). Решта вказала на складність опанування, невміння малювати та тим, що тих методів, які вони застосовують у своїй педагогічній практиці, вистачає для цікавого викладання та отримання зворотного зв'язку від студентів, тому вони не відмовилися набувати досвіду стосовно цього методу.

Надалі відбулося впровадження досліджуваного методу під час навчання майбутніх менеджерів із його застосуванням (було застосовано аудиторну дошку та листи А3 з кольоровими олівцями та маркерами). Для пояснення специфіки графічної фасилітації та відображення її змісту було показано відеоролики з менеджменту, в яких було застосовано даний метод. Потім, студенти разом з викладачем під час лекційного заняття зображували ключові поняття, їхній взаємозв'язок та фіксували цікаві факти, які допоможуть їм в осмисленні та запам'ятовуванні навчального матеріалу (рисунки 1).

Під час використання графічної фасилітації до навчального процесу майбутніх менеджерів було зафіксовано підсилення взаємодії між студентами та викладачем, активізацію їхньої творчої та комунікативної діяльності.

Після завершення процесу впровадження, з метою виявлення доцільності та ефективності використання графічної фасилітації та виявлення її впливу на рівень зацікавленості студентів навчальним ма-

теріалом, її значимості для урізноманітнення особливостей взаємодії викладачів та студентів було проведено опитування

за допомогою анкетування студентів, анонімність відповідей якого забезпечила чесність та ґрунтовність відповідей.

Рис. 1. Приклад використання графічної фасилітації

Дане анкетування було проведено у серпні та грудні 2019 року та у лютому 2020 року, в якому взяло участь 70 майбутніх менеджерів (спеціальність 281 “Публічне управління та адміністрування”, спеціалізація - Адміністративний менеджмент) Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, очної та заочної форми.

Було проведено контент-аналіз відповідей студентів, які нам дозволили зробити наступні висновки:

- даний метод є цікавим та ефективним для передавання та засвоєння навчального матеріалу для 90% студентів;
- для 7,14% респондентів даний метод був складним для розуміння;
- не цікавим даний метод був для 2,86% (серед причин вони назвали відсутність творчого мислення та складність швидкого реагування під час пошуку ідей для створення малюнків);
- бачить доцільність та ефективність використання методу графічної фасилітації у своїй майбутній професійній діяльності 45,7% респондентів;
- серед опитуваних 4,28% респондентів зустрічали даний метод у

своїй професійній діяльності (наради, стратегічне планування) в роботі з керівництвом та колегами;

- у процесі професійного розвитку (відвідування тренінгових заходів) 11,43% зустрічали даний метод за межами закладу вищої освіти;

- для 64,28% майбутніх менеджерів особливості взаємодії, комунікації з викладачем має вагомое значення для розуміння та сприйняття навчального матеріалу;

- серед респондентів 11,43% не має великого значення, ані стосунки з викладачем, ані методи для навчання;

- 82,85% респондентів вважають, що метод графічної фасилітації є ефективним для вдосконалення комунікативних умінь через активізацію їхньої взаємодії з педагогом та колегами, через непримусову зацікавленість у висловленні думок стосовно навчального матеріалу та генерування ідей;

- 87,14% майбутніх менеджерів вважає, що саме особистість викладача та вміння захопити, транслювати цікаво навчальний матеріал є ключовими

причинами підвищення зацікавленості студентів навчальним матеріалом.

Таким чином, за результатами аналізу відповідей респондентів щодо застосування методу графічної фасилітації з'ясовано, що він може бути використаним з метою підсилення зацікавленості студентів навчальним процесом та їхньої мотивації до отримання знань та навичок необхідних для професійної діяльності, для підсилення взаємодії з викладачем. Вдосконалення комунікативних умінь майбутніх менеджерів за допомогою використання методу графічної фасилітації нашими респондентами також було зафіксовано.

Огляд практики щодо впровадження дистанційної освіти показав, що топові бізнес-школи світу частіше використовують віртуальні платформи і 3D аватари для навчання студентів (наприклад, Стенфордська вища школа бізнесу використовує віртуальну освітню платформу VirBELA [19]). Це один із способів уможливити візуалізацію інформації. Досліджуваний метод графічної фасилітації в умовах пандемії 2020 року може бути використаний не лише для покращення візуалізації інформації та підвищення зацікавленості навчальним процесом, а й з метою підвищення ефективності дистанційної форми навчання. Нами було представлено 6 тем навчального матеріалу майбутнім менеджерам, 3 з них вміщували подачу матеріалу (презентацій Microsoft PowerPoint) методом графічної фасилітації. Після опрацювання даних тем, після спілкування зі студентами за допомогою Skype було виявлено, що той матеріал, який було створено за допомоги методу графічної фасилітації сподобався студентам більше, вони його краще запам'ятали, а завдання (поділитися по групах 3-4 чоловіки та створити макет теми за допомоги методу графічної фасиліта-

ції) спонукало студентів творчо мислити, знаходити шляхи взаємодії один з одним, шляхи формування робочих команд, спільного бачення для вирішення єдиного завдання.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Враховуючи вище наведене можемо сформулювати такі основні висновки.

Сьогодні вимагає високого рівня вмій налагоджувати контакти, передавати та отримувати інформацію, бути цікавим та зрозумілим від сучасного менеджера. Шляхом розвитку затребуваних складових сучасного фахівця під час навчання у закладі вищої освіти є урізноманітнення освітнього процесу сучасними методами, формами, засобами навчання, зокрема одо підвищення активності взаємодії та візуалізації інформації. Метод графічної фасилітації дозволяє створення новітньої платформи передачі та засвоєння інформації, сприяє зацікавленості майбутніх фахівців навчальним процесом та їхньої замотивованості до навчання.

Даний метод необхідно застосовувати викладачам у своїй педагогічній практиці з метою активізації емоційно-образних компонентів мислення студентів, активізації конструювання нових візуальних форм, вдосконалення комунікативних умінь майбутніх менеджерів.

Впровадження методу графічної фасилітації сприяло підвищенню ефективності дистанційного навчання, вдосконаленню комунікативних умінь в його умовах майбутніх менеджерів. Подібні завдання будуть підкреслювати професіоналізм викладачів та спонукатимуть зміцненню людяності у стосунках студентів та викладачів. Інші результати, які ми отримали в період пандемії 2020 року будуть представлені в наступних роботах.

Список літератури:

1. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року

[електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/HP/Downloads/502ce9ae970f16d556a38b1e26dc78a4.pdf>

2. Inese Jurgena, Dagnija Čādere, Ingrida Kevia (2015) "Innovative and traditional elements in the work of academic staff: the views of pre-service teachers", *Journal of Teacher Education for Sustainability*, vol. 17, no. 2, pp. 74 – 90, available at: [file:///C:/Users/Vika/Downloads/\[16915534%20-%20Journal%20of%20Teacher%20Education%20for%20Sustainability\]%20Innovative%20and%20Traditional%20Elements%20in%20the%20Work%20of%20Academic%20Staff_%20The%20Views%20of%20Pre-service%20Teachers.pdf](file:///C:/Users/Vika/Downloads/[16915534%20-%20Journal%20of%20Teacher%20Education%20for%20Sustainability]%20Innovative%20and%20Traditional%20Elements%20in%20the%20Work%20of%20Academic%20Staff_%20The%20Views%20of%20Pre-service%20Teachers.pdf)
3. Purichia, H. "Problem-Based learning: an inquiry approach", vol. 9, is. 1, available at: <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1522&context=ijpbl>
4. Романовська О. Застосування методу інтелектуальних карт в підготовці магістрів освітніх наук [електронний ресурс] / О. Романовська // Теорія і практика управління соціальними системами. – № 3. – 2019. – Режим доступу: <file:///C:/Users/Vika/Downloads/194447-432971-1-SM.pdf>
5. Smith, S. (2018) "Children's negotiations of visualization skills during a design-based learning experience using nondigital and digital techniques", *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, 12 (2), available at: <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1747&context=ijpbl>
6. Alina Angelica Anghel, Vanda Ligia Danaila (2019) "An educational application of graphic facilitation", *International review of research in open and distance learning*, vol. 14, is. 1, available at: <http://sorging.ro/jideg/index.php/jid/article/view/462/434>
7. Hautopp, H., Ørngreenhttps, R. (2018) "A review of graphic facilitation in organizational and educational contexts", *Designs for Learning*, no. 10 (1), available at: 10.16993/dfl.97:www.designsforlearning.nu/articles/10.16993/dfl.97/
8. Vasilevska, D., Rivza, B., Pivac, T., Aleknevičienė, V., Parliōska A. (2017) "Analysis of the demand for distance education at eastern and central European higher education institutions", *Journal of Teacher Education for Sustainability*, vol. 19, no. 1, pp. 106 – 116, available at: [file:///C:/Users/Vika/Downloads/\[16915534%20-%20Journal%20of%20Teacher%20Education%20for%20Sustainability\]%20Analysis%20of%20the%20Demand%20for%20Distance%20Education%20at%20Eastern%20and%20Central%20European%20Higher%20Education%20Institutions.pdf](file:///C:/Users/Vika/Downloads/[16915534%20-%20Journal%20of%20Teacher%20Education%20for%20Sustainability]%20Analysis%20of%20the%20Demand%20for%20Distance%20Education%20at%20Eastern%20and%20Central%20European%20Higher%20Education%20Institutions.pdf)
9. Romanovskyi, O., Kvasnyk, O., Moroz, M., Pidbutska, N., Reznik, S., Cherkashin, A., Shapolova, V. (2019) "Development factors and directions for improving distance learning in the higher education system of Ukraine", *Information Technologies and Learning Tools*: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3185>
10. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко // – К.: Либідь. – 1997. – С. 374. – С. 338
11. Офіційний сайт Harvard Business School [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/default.aspx>
12. Офіційний сайт Стенфордської вищої школи бізнесу [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gsb.stanford.edu/experience/learning/communication>
13. Офіційний сайт Birkbeck University of London [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbk.ac.uk>
14. Романовська О. О. Застосування методу інтелектуальних карт в підготовці магістрів освітніх наук [електронний ресурс] / О. О. Романовська // Теорія і практика управління соціальними системами. – №3. – 2019. – Режим доступу: <file:///C:/Users/Vika/Downloads/194447-432971-1-SM.pdf>

15. Романовський О. Г. Гриньова В. М., Резван О. О. Ментальні карти як інноваційний спосіб організації інформації в навчальному процесі вищої школи [електронний ресурс] / О. Г. Романовський, В. М. Гриньова, О. О. Резван // Інформаційні технології і засоби навчання. – Т. 64. – № 2. – 2018. – С. 185 – 196. – Режим доступу: nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_64_218

16. Оксентюк Н. В. Можливості застосування ментальних карт у навчальному процесі / Н. В. Оксентюк // Технології навчання: науково-методичний збірник. Випуск 15. – Рівне: НУВГП. – 2015. – С. 194 – 208

17. Онофрійчук Л. О. Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу в закладі вищої освіти [електронний ресурс] / Л. О. Онофрійчук // Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6068

18. Sibbet, D. “Visual intelligence: Using the deep patterns of visual language to build cognitive skills”, *Theory into Practice*, no. 47, pp. 118 – 127, available at: <https://doi.org/10.1080/00405840801992306>

19. Офіційний сайт Стенфордської вищої школи бізнесу [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gsb.stanford.edu>

References:

1. Strategy for reforming higher education in Ukraine until 2020, available at: <file:///C:/Users/HP/Downloads/502ce9ae970f16d556a38b1e26dc78a4.pdf>

2. Inese Jurgena, Dagnija Čádere, Ingrīda Kevia (2015) “Innovative and traditional elements in the work of academic staff: the views of pre-service teachers”, *Journal of Teacher Education for Sustainability*, vol. 17, no. 2, pp. 74 – 90, available at: [file:///C:/Users/Vika/Downloads/\[16915534%20-%20Journal%20of%20Teacher%20Education%20for%20Sustainability\]%20Innovative%](file:///C:/Users/Vika/Downloads/[16915534%20-%20Journal%20of%20Teacher%20Education%20for%20Sustainability]%20Innovative%20and%20Traditional%20Elements%20in%20the%20Work%20of%20Academic%20Staff_The%20Views%20of%20Pre-service%20Teachers.pdf)

[20and%20Traditional%20Elements%20in%20the%20Work%20of%20Academic%20Staff_The%20Views%20of%20Pre-service%20Teachers.pdf](file:///C:/Users/Vika/Downloads/[16915534%20-%20Journal%20of%20Teacher%20Education%20for%20Sustainability]%20Analysis%20of%20the%20Demand%20for%20Distance)

3. Purichia, H. “Problem-Based learning: an inquiry approach”, vol. 9, is. 1, available at: <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1522&context=ijpbl>

4. Romanovska, O. (2019) “Application of the method of smart cards in the preparation of masters of educational sciences”, “*Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy*”, no. 3, available at: <file:///C:/Users/Vika/Downloads/194447-432971-1-SM.pdf>

5. Smith, S. (2018) “Children’s negotiations of visualization skills during a design-based learning experience using nondigital and digital techniques”, *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, 12 (2), available at: <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1747&context=ijpbl>

6. Alina Angelica Anghel, Vanda Ligia Danaila (2019) “An educational application of graphic facilitation”, *International review of research in open and distance learning*, vol. 14, is. 1, available at: <http://sorging.ro/jideg/index.php/jid/article/view/462/434>

7. Hautopp, H., Ørngreenhttps, R. (2018) “A review of graphic facilitation in organizational and educational contexts”, *Designs for Learning*, no. 10 (1), available at: <10.16993/dfl.97:www.designsforlearning.nu/articles/10.16993/dfl.97/>

8. Vasilevska, D., Rivza, B., Pivac, T., Aleknevičiene, V., ParliŌska A. (2017) “Analysis of the demand for distance education at eastern and central European higher education institutions”, *Journal of Teacher Education for Sustainability*, vol. 19, no. 1, pp. 106 – 116, available at: [file:///C:/Users/Vika/Downloads/\[16915534%20-%20Journal%20of%20Teacher%20Education%20for%20Sustainability\]%20Analysis%20of%20the%20Demand%20for%20Distance](file:///C:/Users/Vika/Downloads/[16915534%20-%20Journal%20of%20Teacher%20Education%20for%20Sustainability]%20Analysis%20of%20the%20Demand%20for%20Distance)

%20Education%20at%20Eastern%20and%20Central%20European%20Higher%20Education%20Institutions.pdf

9. Romanovskyi, O., Kvasnyk, O., Moroz, M., Pidbutska, N., Reznik, S., Cherkashin, A., Shapolova, V. (2019) "Development factors and directions for improving distance learning in the higher education system of Ukraine", *Information Technologies and Learning Tools*: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3185>

10. Honcharenko, S. U. (1997) "Ukrainian pedagogical dictionary", K.: Lybid', p. 374, p. 338

11. Official site of Harvard Business School, available at: <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/default.aspx>

12. Official website of Stanford Graduate School of Business, available at: <https://www.gsb.stanford.edu/experience/learning/communication>

13. Official site of Birkbeck University of London, available at: <http://www.bbk.ac.uk>

14. Romanovska, O. O. (2019) "Application of the method of intelligence maps in the preparation of masters of educational sciences", "Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy, no. 3,

available at:file:///C:/Users/Vika/Downloads/194447-432971-1-SM.pdf

15. Romanovskiy, O. H. Hryn'ova, V. M., Rezvan, O. O. (2018) "Mental maps as an innovative way of organizing information in the educational process of higher education. Information technologies and teaching aids", *Informatsijni tekhnolohii i zasoby navchannia*, t. 64, no. 2, pp. 185 – 196, available at: nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_64_218

16. Oksentiuk, N. V. (2015) "Possibilities of using mental maps in the educational process", *Tekhnolohii navchannia: naukovo-metodychnyj zbirnyk*, vyp. 15, Rivne: NUVHP, pp. 194 – 208

17. Onofrijchuk, L. O. "Scribing as a modern form of visualization of educational material in higher education", available at: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6068

18. Sibbet, D. "Visual intelligence: Using the deep patterns of visual language to build cognitive skills", *Theory into Practice*, no. 47, pp. 118 – 127, available at: <https://doi.org/10.1080/00405840801992306>

19. Official website of Stanford Graduate School of Business, available at: <https://www.gsb.stanford.edu>

Стаття надійшла до редколегії 27.05.2020